

ЛИВАН ИНҚИРОЗИ: ЖАМИЯТ ВА ДАВЛАТ ТРАНСФОРМАЦИЯСИ

Dilbarjonov Şoxrux Ramzjon ögli

Mustaqil izlanuvchi

Аннотация. Мақолада Ливандаги сиёсий инқирознинг ижтимоий ва институционал асослари, конфессионал тизимнинг давлат бошқарувига таъсири ҳамда диний жамоалар ўртасидаги муносабатларнинг сиёсий жараёнларга таъсири таҳлил қилинади. Муаллиф Ливан жамиятидаги демографик, ижтимоий ва сиёсий ўзгаришлар давлат институтларининг трансформациясига олиб келганини кўрсатади. Шунингдек, мамлакатдаги ички сиёсий кучлар билан минтақавий ва ташқи акторлар манфаатлари ўртасидаги мураккаб муносабатлар давлат барқарорлигига таъсир этувчи муҳим омил сифатида баҳоланади.

Калим сўзлар: Ливан, сиёсий инқироз, конфессионализм, диний жамоалар, давлат институтлари, сиёсий тизим, Яқин Шарқ.

Abstract. This article analyzes the social and institutional foundations of the political crisis in Lebanon, the impact of the confessional system on state governance, and the influence of relations among religious communities on political processes. The author demonstrates that demographic, social, and political changes within Lebanese society have contributed to the transformation of state institutions. The complex interaction between domestic political forces and the interests of regional and external actors is also considered a significant factor affecting state stability.

Keywords: Lebanon, political crisis, confessionalism, religious communities, state institutions, political system, Middle East.

Кириш

Ливан Яқин Шарқдаги узоқ давом этган сиёсий ва ижтимоий зиддиятлар жараёнида ўзига хос ўрин эгаллайди. Фуқаролар уруши натижасида мамлакат нафақат иқтисодий ва ижтимоий жиҳатдан катта талафотларга учради, балки минтақадаги молиявий марказ сифатидаги аввалги мавқеини ҳам йўқотди. Шу даврдан кейин Ливан давлатининг муҳим сиёсий масалаларни мустақил ҳал қилиш имкониятлари чекланиб, мамлакат ички ва ташқи кучлар манфаатлари ўртасидаги мувозанатни сақлашга мажбур бўлди. Жамиятда содир бўлган ўзгаришлар эса давлат институтларини ҳам қайта кўриб чиқиш заруратини юзага келтирди.

Ливан сиёсий тизимининг муҳим хусусияти унинг тарихан **конфессионал вакиллик тамойили** асосида шаклланганидир. Сиёсий лавозимларга номзодларни танлашда диний мансублик кўп ҳолларда касбий ва шахсий сифатлардан олдинги ўринга қўйилган. Сайлов тизими ҳам конфессионал тамойил асосида ташкил этилган. Сиёсий партияларнинг аксарияти ҳам диний-сиёсий асосда шаклланган бўлиб, Ш. Ризк

таъбири билан айтганда, улар амалда “конфессионал кланлар” хусусиятини касб этган [Rizk, 1966, p. 110].

Шу нуқтаи назардан, Ливан давлат тизимидаги ўзгаришларни мамлакат жамиятининг диний ва ижтимоий таркибидаги трансформациядан алоҳида ўрганиш мумкин эмас. Мамлакат сиёсий ҳаётида **18 та диний жамоа** асосий субъектлар сифатида иштирок этади. Усманийлар давридан бошлаб улар оилавий ҳуқуқ соҳасида ўз диний анъаналарига мувофиқ муайян ваколатларга эга бўлиб келган. Бироқ мазкур жамоаларнинг ички жиҳатдан бир хил эмаслиги, улар таркибидаги турли сиёсий гуруҳлар ўртасидаги рақобат ҳам Ливан сиёсий тизимида беқарорликни кучайтирувчи омиллардан бири ҳисобланади.

Ливан сиёсий тизимида конфессионал омил

Ливаннинг сиёсий институционал тузилиши мамлакатдаги диний хилма-хиллик билан бевосита боғлиқдир. Конфессионал вакиллик тизими дастлаб турли диний жамоалар манфаатларини давлат бошқарувида акс эттириш ва улар ўртасида муайян сиёсий мувозанатни таъминлашга хизмат қилган. Бироқ вақт ўтиши билан мазкур тамойил давлат институтлари фаолиятининг ажралмас қисмига айланди.

Конфессионал тизимнинг ўзига хослиги шундаки, сиёсий ҳокимият ва давлат лавозимларидаги вакиллик жамиятдаги диний гуруҳлар ўртасида тақсимланади. Бу ҳолат бир томондан турли жамоаларнинг сиёсий жараёнда иштирокини таъминласа, иккинчи томондан умуммиллий сиёсий идентификациянинг шаклланишини мураккаблаштиради.

Муаллифнинг ёндашувидан келиб чиқиб айтиш мумкинки, Ливан давлатида сиёсий қарорларни қабул қилиш жараёни кўпинча умуммиллий манфаатлардан кўра муайян конфессионал гуруҳлар манфаатларининг мувозанатига боғлиқ бўлиб қолган. Шу сабабли давлат тузилишидаги ҳар қандай жиддий ислоҳот жамиятнинг диний ва ижтимоий таркиби билан бевосита боғлиқ масалага айланади.

Диний жамоалар ва ички сиёсий рақобат

Ливандаги сиёсий беқарорликни фақат турли конфессиялар ўртасидаги қарама-қаршилик билан изоҳлаш бир томонлама ёндашув бўлади. Муҳим жиҳат шундаки, ҳар бир диний жамоанинг ўзи ҳам ички жиҳатдан турли сиёсий ва ижтимоий гуруҳларга бўлинган. Уларнинг давлат сиёсати, ташқи сиёсий йўналишлар ва минтақадаги жараёнларга муносабати бир-биридан фарқ қилиши мумкин.

Шу боис Ливандаги сиёсий жараён икки даражада кечади: биринчидан, турли диний жамоалар ўртасидаги сиёсий рақобат; иккинчидан, ҳар бир жамоа ичидаги сиёсий кучлар ўртасидаги рақобат. Бу икки жараённинг бир вақтда мавжудлиги давлат қарорларини қабул қилиш жараёнини мураккаблаштиради.

Мазкур ҳолат айниқса ташқи сиёсий вазият кескинлашган даврларда яққол намоён бўлади. Минтақадаги ҳар қандай йирик сиёсий ўзгариш Ливандаги диний жамоаларнинг турли қисмлари томонидан турлича қабул қилиниши мумкин. Натижада ташқи сиёсий зиддиятлар ички сиёсий муносабатларга ҳам кўчади.

Ливан инқирозида Сурия омили

Ливаннинг Сурия билан географик яқинлиги, тарихий алоқалари ва диний-сиёсий таркибининг мураккаблиги кўшни давлатдаги зиддиятларнинг Ливанга таъсирини кучайтирди.

2012 йилда Ливан ҳукумати Бейрут–Дамашқ стратегик йўли бўйлаб армия назорат пунктларини кучайтирди. Триполи ва мамлакатнинг шимолий ҳудудларида суннийлар ва алавийлар ўртасида Сурия воқеалари билан боғлиқ тўқнашувлар содир бўлди. Бу ҳолат Суриядаги зиддиятнинг Ливан ички ижтимоий-сиёсий муҳитига кўчиши хавфини кўрсатди.

Ўша даврда Ливан ҳукумати Сурияга нисбатан бетарафлик сиёсатини сақлашга ҳаракат қилди. Ливан ташқи ишлар вазири Аднан Мансур Суриядаги воқеалар Ливан учун жиддий хавф туғдириши мумкинлигини таъкидлаб, мамлакатдаги инқирозни ҳал қилишда ислохот ва хавфсизликни таъминлаш зарурлигини қайд этган.

Муаллиф келтирган фикрлардан кўринадики, Ливаннинг ички барқарорлиги нафақат унинг ички сиёсий тизимига, балки минтақадаги кучлар нисбатига ҳам боғлиқ бўлиб қолган. Айниқса, Суриядаги режимнинг келажаги, Эроннинг позицияси ва Исроилнинг эҳтимолий ҳаракатлари Ливан учун стратегик аҳамият касб этган.

Ташқи кучлар ва Ливан давлатчилиги

Ливаннинг сиёсий тизими ташқи таъсирларга нисбатан сезгирлиги билан ажралиб туради. Мамлакатдаги диний-сиёсий гуруҳларнинг минтақадаги бошқа давлатлар билан алоқалари ички сиёсий қарорларга ҳам таъсир кўрсатиши мумкин.

Шу нуқтаи назардан, Ливан давлатчилиги олдидаги асосий муаммолардан бири ички ва ташқи сиёсий манфаатларни бир вақтда мувофиқлаштиришдан иборат. Давлат бир томондан турли диний жамоалар ўртасидаги мувозанатни сақлаши, иккинчи томондан эса минтақавий қарама-қаршиликларнинг мамлакат ички ҳаётига таъсирини чеклаши зарур.

Мақолада БМТнинг Ливандаги тинчликпарварлик фаолияти ҳам мазкур жараён контекстида тилга олинади. 2012 йил январь ойида БМТ Бош қотиби Пан Ги Мун Бейрутга ташриф буюриб, миллий мулоқотни қайта тиклаш зарурлигини таъкидлаган. Шунингдек, у Жанубий Ливандаги БМТ вақтинчалик кучлари фаолияти билан танишган.

Бу ҳолат Ливандаги давлатчилик муаммоси ички сиёсий зиддиятлар доирасидан чиқиб, халқаро хавфсизлик масаласига ҳам айланганини кўрсатади.

Давлат институтларининг трансформацияси

Ливан Республикаси ўз тарихи давомида давлат ва жамият институтларини такомиллаштиришга ҳаракат қилиб келган. Муаллиф мамлакатнинг иқтисодиётни модернизация қилиш, қонунчилиқни ривожлантириш ва Яқин Шарқда муҳим молиявий ҳамда маданий марказга айланишида давлат институтларининг ролини алоҳида қайд этади.

Бироқ жамиятдаги конфессионал ажралишлар давлат институтларининг самарали ишлашига муайян тўсиқлар яратади. Диний жамоалар ўртасидаги чегаралар қанчалик мустаҳкам бўлса, умуммиллий сиёсий идентификацияни шакллантириш ва рақобатбардош фуқаролик муҳитини яратиш шунчалик мураккаб кечади.

Шу маънода Ливандаги инқирозни давлат институтларининг мутлақо ишламаслиги сифатида эмас, балки **жамиятдаги ўзгаришлар билан давлат институтлари ўртасидаги мутаносиблик муаммоси** сифатида баҳолаш мумкин. Жамият ўзгарган сари давлат бошқаруви механизмларининг ҳам янгиланиши зарур бўлади.

Хулоса

Ливан инқироzi мамлакат жамиятининг конфессионал тузилиши, сиёсий институтлар ва минтақавий геосиёсий жараёнлар ўртасидаги мураккаб ўзаро таъсир натижасида шаклланган. Конфессионал вакиллик тамойили тарихан турли диний жамоаларнинг сиёсий иштирокини таъминлаган бўлса-да, кейинчалик у давлат бошқаруви ва сиёсий рақобатнинг асосий белгилловчи омилларидан бирига айланган.

Мақола таҳлили шуни кўрсатадики, Ливандаги давлатчилик инқирозини тушуниш учун диний жамоаларнинг фақат ўзаро муносабатларини эмас, балки уларнинг ички таркибий тузилиши, сиёсий гуруҳлар ўртасидаги рақобат ва ташқи кучлар билан муносабатларини ҳам комплекс ўрганиш зарур. Айниқса, Суриядаги инқироз Ливаннинг ички сиёсий мувозанати қанчалик нозик эканини яна бир бор намоён қилди.

Шу билан бирга, Ливан тажрибаси конфессионал хилма-хилликнинг ўзи давлат инқирозининг ягона сабаби эмаслигини кўрсатади. Асосий муаммо диний ва сиёсий манфаатларни умуммиллий давлат манфаатлари билан мувофиқлаштиришнинг самарали механизмларини шакллантиришдир. Муаллифнинг якуний хулосасига кўра, конфессиялар ўртасидаги тўсиқларнинг сақланиб қолиши Ливан жамиятининг бирлашуви ва рақобат муҳитининг ривожланишини чеклайди ҳамда келгусида ҳам мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётига таъсир кўрсатиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Горбунова Н.М. Ливанский кризис: трансформация общества и государства // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. 2013. № 4. С. 114–122.

2. Н.М. Горбунова, *«Ливанский кризис: трансформация общества и государства»*, Восток, 2013, №4, 114–122-бетлар.

3. Rizk Ch. [Мақолада иқтибос келтирилган манба]. 1966. С. 110.

4. ИТАР-ТАСС. Внешняя политика. 20.03.2012.

5. ИТАР-ТАСС. Новости. 14–15.01.2012.

6. Мсзхер Мосбах Мохамад. Роль ливанского фактора в мирном процессе на Ближнем Востоке (1982–1998): автореф. дис. ... канд. ист. наук. М., 1999.

